

УДК 766

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/39-2-10>

Віктор МИХАЛЕВИЧ,
orcid.org/0000-0003-4847-5833
кандидат культурології, доцент,
доцент кафедри образотворчого мистецтва
Київського університету імені Бориса Грінченка
(Київ, Україна) v.mykhalevych@kubg.edu.ua

ПРОПАГАНДИСТСЬКА САТИРИЧНА ГРАФІКА В ГУМОРИСТИЧНІЙ ПЕРІОДИЦІ РАДЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ МІЖВОЄННОГО ПЕРІОДУ

У статті досліджено особливості пропагандистської сатиричної графіки гумористичної преси Радянської України міжвоєнного періоду.

Із 20-х років ХХ ст. в СРСР, зокрема в Радянській Україні, складається тенденція, коли гумористичні видання стають додатками до провладних радянських газет, що були жорстко регламентовані та цензуровані. Візуальний контент у таких додатках стає важливим елементом радянської пропаганди.

Висвітлено, що у сатиричних виданнях УРСР ілюстрації в гострій формі висміювали «шкідників» радянського ладу, демонстрували незначні прогалини господарства на місцях, критикували капіталістичні режими, здебільшого Західного світу, пропагували антирелігійну кампанію.

Простежується, що на творчість художників, які працювали у сатиричних виданнях Радянської України, вплинула агітаційна плакатна графіка руху «Вікна УкрРОСТА».

Митці гумористичної преси у своїй ілюстрації використовували в міру спрощені яскраві та наочні образи з підписами-закликами, що були зрозумілі масовому читачу та сприяли відповідному формуванню громадської думки. Карикатуристи вміло створювали шаблонні образи ідеалізованого радянського героя та «негативних» персонажів, що закарбовувалося у свідомості реципієнта.

Проаналізована графіка у сатиричних виданнях, таких як «В часи досуга», «Тиски», «Красний слон», «Силуэты», «Безвірник», «Войовничий безвірник», доводить, що карикатурам досліджуваного періоду притаманні простота форм, плакатність, гротескність, контраст кольорів, експресивна лінія.

Також розглянуто оформлення цікавих, на нашу думку, обкладинок сатиричних видань України 20–30-х років ХХ ст. Художнє оформлення у сатиричних виданнях із 20-х років стає лаконічніше, ніж у дореволюційні роки, більшість заголовків набирається гротескними шрифтами, на сторінках практично зникає декорування.

Підкреслено, що з 1930-х років сатиричні видання по всьому СРСР масово закривають, а працівники видавництва часто підпадають під репресії.

Ключові слова: радянська графіка, карикатура, ілюстрація, сатиричне видання, пропаганда, оформлення.

Viktor MYKHALEVYCH,
orcid.org/0000-0003-4847-5833
Candidate of Cultural Studies, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Fine Arts
Borys Grinchenko Kyiv University
(Kyiv, Ukraine) v.mykhalevych@kubg.edu.ua

PROPAGANDA SATIRICAL GRAPHICS IN HUMOROUS PERIODICALS OF SOVIET UKRAINE OF THE INTERWAR PERIOD

The article examines the features of the propaganda satirical graphics of the humorous press of Soviet Ukraine in the interwar period.

Since the 1920s, there has been a tendency in the USSR, particularly in Soviet Ukraine, when humorous publications became supplements to pro-government Soviet newspapers, which have been tightly regulated and censored. Visual content in such applications became an important element of Soviet propaganda.

It is reported that satirical publications of the USSR illustrations have sharply ridiculed the "pests" of the Soviet system, revealed small gaps in the local economy, criticized capitalist regimes, mainly in the Western world, and encouraged an anti-religious campaign.

It can be seen that the work of artists who worked in satirical publications of Soviet Ukraine was influenced by the propaganda poster graphics of the «Vikna UkrROSTA» movement.

Artists of the humorous press in their illustration used moderately simplified bright and visual images with signatures-appeals, which were clear to the mass reader and contributed to the appropriate formation of public opinion. Cartoonists skillfully created patterned images of the idealized Soviet hero and "negative" characters, which was engraved in the mind of the rehearsal.

Analyzed graphics in satirical publications, such as «V chasy dosuga», «Tysky», «Krasnyj slon», «Siluety», «Bezvirnyk», «Voiovnychy bezvirnyk», proves that the caricatures of the researched period are characterized by simplicity of form, poster style, grotesque, color contrast, expressive line.

The design of interesting, in our opinion, covers of satirical editions of Ukraine of the 1920s and 1930s is also considered. Art design in satirical publications from the 1920s became more concise than in the pre-revolutionary years, most of the titles were typed in grotesque fonts, and the pages were virtually gone.

It is emphasized that since the 1930s, satirical publications throughout the USSR have been closed en masse, and publishers have often been repressed.

Key words: Soviet graphics, caricature, illustration, satirical edition, propaganda, design.

Постановка проблеми. Після Першої світової війни сатирична творчість набуває виразного політичного забарвлення, особливо це стосується видань, що виходили на території Радянської України, де формується тоталітарна культура. Зникали національні українські сатиричні видання, натомість в УРСР розвивалися більшовицькі, що були насичені пропагандистськими ілюстраціями та перебували під постійним жорстким контролем партійних комітетів. У цей період відзначилися деякі ключові сатиричні часописи. Насамперед це харківський «Червоний перець», що увібрав у себе яскраві зразки радянської гумористичної ілюстрації. Але для повнішого розуміння особливостей сатиричної графіки гумористичної періодики та їх оформлення у міжвоєнний період ми хотіли б навести приклади менш відомих видань даного типу, що виходили на теренах Української РСР. Цей матеріал не був достатньо розглянутий у науковій літературі, хоча є актуальним, адже має не лише історичну та культурологічну, а й художню цінність.

Аналіз досліджень. Під час роботи над дослідженням сатиричної графіки в гумористичній періодиці Радянської України міжвоєнного періоду ми скористалися відповідною науковою літературою: О. Капелюшний, Д. Метельницька та П. Нестеренко аналізують особливості гумористичної ілюстрації та оформлення часописів УРСР 20–30-х роках; О. Голубев та А. Дмитрієв відзначають вплив на масову свідомість символів та образів у радянській журнальній графіці; сатирична преса 20–30-х років як важливий елемент більшовицької пропаганди виявлена у наукових розвідках Л. Дудки та А. Покляцької.

Мета статті – дослідити особливості пропагандистської сатиричної графіки та художнього оформлення гумористичних видань Радянської України міжвоєнного періоду.

Виклад основного матеріалу. На перший погляд здається, що сатиричних видань у Радянській Україні 20–30-х років за нового більшовицького режиму було достатньо, деякі навіть українською мовою (наприклад, «Червоний перець» 1922 р., 1927–34 рр.), але, як ми бачимо, прак-

тично всі вони були додатками до відомих про-владних періодичних видань.

Відомий радянський карикатурист київського походження Б. Єфімов уважав, що з 1920-х років на відміну від західної сатиричної графіки, яка мала більш розважальний характер, радянська карикатура мала дуже велике пропагандистське значення в пресі СРСР: «...радянські газети надавали карикатурі місце важливого та відповідального політичного матеріалу, використовували її як гостру та сильну агітаційну зброю» (Єфімов, 1961: 88).

Сатиричні видання більшовицької влади, які з'являються з 1919 р., упроваджують нову політичну сатиру, що висміює в брутальній формі своїх політичних опонентів та демонструє це за допомогою гострого візуального контенту. Для сатиричної графіки стає характерною рисою плакатність, відчувається тенденція до спрощення як змісту, так і форми. Це ж саме стосується й оформлення гумористичних видань. На відміну від дореволюційних часів в обкладинках та на сторінках журналів практично зникають декоративні елементи: заставки, кінцівки, рамочні орнаменти, декор навколо назв тощо. У візуальному матеріалі основна увага концентрується лише на ілюстрації. Титульний шрифт стає більш лаконічним, хоча ще може мати образну асоціацію з різними предметами (наприклад, назва «Тиски» у формі цвяхів для однойменного журналу).

Процес спрощення змістового та візуального контенту гумористичних видань пояснюється тим, що радянська періодика була розрахована здебільшого на простого масового реципієнта (пролетаря, селянина), який у ті часи часто не мав освіти, тому більш проста подача образного матеріалу з відповідними символами, лозунгами та закличками сприймалася радянською людиною більш дохідливо та мала на неї великий вплив.

А. Дмитрієв підкреслює: «На відміну від західного елітарного підходу в карикатурі в Росії вона використовувалася як особлива комунікація влади з широкими масами населення. Її злість і простота були досить зрозумілі для будь-якого читача і глядача» (Дмитрієв, 1996: 63).

Науковець Д. Метельницька із цього приводу зазначає: «Можна сказати, що у графічному мистецтві 1920–1930-х років була тенденція до спрощення й умовного тлумачення фігур, вирішення композиції за рахунок плями (на відміну від попередньої доби модерну, коли краса та вивірність лінії відігравали значну роль)» (Метельницька, 2016: 1447).

Зазначимо, що сатирична графіка гумористичних видань 20–30-х років на теренах Радянської України зазнала впливу серій агітаційних більшовицьких плакатів «Вікна сатири УкРОСТА» (1920–1921), що масово розповсюджувалися у Харкові, Києві, Одесі. Художники повинні були миттєво реагувати на події, тому плакатна графіка «Вікна РОСТА» відрізнялася простотою і лаконізмом виражальних засобів та була розрахована на масового глядача. Митці використовували два-три кольори, характерні силуети, символіку, гіперболу, алегорію, гротеск; користувалися традиціями народних лубків і частівок. У моді був стиль конструктивізм, що відзначилося у сатиричній графіці. Деякі художники «УкРОСТУ» надалі працювали в українській гумористичній пресі (Ю. Ганф, С. Зальцер, Б. Єфімов, Л. Каплан, С. Фікс (псевд. С. Скиф) та ін.) та привнесли на сторінки журналів досвід роботи в плакатній графіці.

На шпальтах пропагандистських радянських сатиричних видань викривалися так звані «шкідники» радянського ладу: валютники, хабарники, спекулянти, ледарі, п'яниці, хулігани, бюрократи, кооператори, куркулі, непмани, попи тощо. Багато місця відводилося карикатурам на побутову тематику. Критикувалася і культурна сфера за різні відхилення від радянських стандартів у мистецтві. Популярними були карикатури на міжнародну тему: висміювалися політики та військові капіталістичних країн, українська націоналістична або біла еміграція тощо. Використовуючи художні засоби, графіки намагалися впровадити збірний образ злого буржуя-імперіаліста, огидного куркуля, священика як п'яницю та ін., щоб простіше закарбувався у свідомості масового глядача. Із цього приводу А. Голубев наголошує: «Незабаром досвідчений читач уже без жодних підписів пізнавав тих чи інших персонажів, орієнтуючись на звичні деталі...» (Голубев, 2005: 278).

Карикатуристи сатиричних видань на противагу зазначеним вище «негативним персонажам» створювали образ позитивного радянського героя/героїні: комуніста, передовика, червоноармійця тощо, показували успіхи Червоної Армії на фронтах та великі досягнення у побудові комунізму. При цьому була заборона будь-якої критики біль-

шовицьких високопосадовців. Радянський герой відрізнявся ідеалізованими рисами обличчя без особливих прикмет, із відкритою посмішкою або насторожений, мав атлетичну будову тіла, одягнений у робітничий або військовий одяг.

Окрім явної пропаганди, мала місце і справедлива критика, а саме висвітлення недоліків діяльності господарських радянських організацій.

Художнє оформлення гумористичної преси також зазнало деяких змін у 20-х роках. По-перше, багато ілюстрованих видань стають кольоровими; по-друге, обкладинки є більш лаконічними, велика кількість заголовків набирається гротесками, усередині та на титулі журналів практично зник декор. Відносно художнього оформлення обкладинок часописів мистецтвознавець П. Нестеренко зауважує: «Художники часто поєднували різні стилістичні напрями й течії. У 1920-х – на початку 1930-х років домінував конструктивістський напрям (Нестеренко, 2018: 66). Обкладинки сатиричної періодици мали справити на читача максимальне враження, тому на титулі розміщували сторінкову ілюстрацію плакатного виду на важливу тему, що могла бути розвинута всередині журналу. Сторінкову карикатуру могли поміщати і на останній сторінці. Візуальний матеріал включає насамперед карикатури, шаржі, колажі, фотомонтажі, рідше фотографії.

А. Капелюшний стверджує: «Карикатури вже не відіграють ролі ілюстрації до текстового задуму, як це було раніше. У підписи до таких графічних творів їх автори виносять ту інформацію, яку важко відтворити образотворчими засобами» (Капелюшний, 1986: 15).

Розглянемо більш детально сатиричну графіку та оформлення, на нашу думку, цікавих зразків гумористичної періодици Радянської України міжвоєнного періоду.

Ми навмисно не брали до уваги такі ключові сатиричні журнали, як харківські «Червоний перець» та «Гаврило», бо детальний аналіз ілюстрацій даних видань нами робиться в окремих дослідженнях.

Перше видання, на яке хочеться звернути увагу, – щотижневий російськомовний літературно-художній сатиричний додаток до газети «Пролетарий» «В часы досуга», що виходив у Харкові 1922 р. Карикатури у додатку присвячувалися здебільшого міжнародним темам, викриттю буржуазії та непманів, висміюванню антирадянських проявів у мистецтві та літературі. Художниками були А. Козельский, Д. Джидай, Бука (можл., псевд.) та ін. Багато ілюстрацій не підписувалися.

На обкладинці видання крупним гротеском написана назва, поруч – вихідні дані. Під назвою могла розміщуватися головна ілюстрація. Зазвичай це був лаконічний портрет, практично позбавлений гротескності, на якому відомого політичного або культурного діяча, наприклад турецький політик Кемаль Паша (№ 10, 1922), композитор А. К. Глазунов (№ 12, 1922). Іноді замість головної ілюстрації на титулі поміщався вірш, узятий у декоративну рамку стилю модерн (№ 11, 1922).

Проаналізуємо деякі ілюстрації журналу «В часи досуга».

Д. Джидай продемонстрував ставлення більшовицької влади до класових ворогів у карикатурі «Короткі руки» (№ 11, 1922): пролетар тримає двері, у які намагаються проникнути на вибори так звані «шкідники» радянського режиму («куркулі», священники, буржуазні інтелігенти та ін.). Міжнародну тему можна простежити у двокадровій карикатурі художника «Пробудження» (№ 10, 1922), що демонструє повалення турецького султана. На першому кадрі з назвою «Схід спить» Кемаль Паша з прибічниками намагаються скинути султана з трону, на другому кадрі «Схід проснувся» їм це вдається. Демонстрація знущання польським урядом з українського народу Східної Галичини знаходимо у карикатурі Джидай «Ідеальний режим» (№ 11, 1922): на рисунку зображені французький маршал Фош, що тисне руку польському військовому на тлі закатованих галичан.

Антирелігійна тематика подана у карикатурі «О часи!» (№ 10, 1922), в якій показаний рабин, який бідкається християнському священнику, що релігійні свята не шанують робітники-євреї. Обличчя представників релігій автор навмисно викривив та гіпертрофував. Продовження висміювання релігії можна побачити в ілюстрації «Стройове навчання» (№ 12, 1922), де священники вишикують «армію», що складається з бабусь.

Вихвалання Червоної Армії в ілюстрації «Нові часи – нові пісні» (№ 10, 1922) демонструє художник Бука (можл., псевдонімом). Для більшого змістового контрасту митець застосовує спосіб порівняння, коли в одному кадрі з підписом «Раніше» зображує чоловіка, який намагається ухилитися від служби, а в наступному кадрі з назвою «Зараз» призовник відмовляється від медкомісії для швидкого зарахування до лав Червоної Армії.

У журналі можемо спостерігати популярну антиалкогольну тему в ілюстрації «Тріумфальна хода п'янства» (№ 11, 1922). Автор оригінально передав алкоголізм в образі монстра – бочки з лапами, що обвита змієм. Навколо чудовиська розгортаються п'яні гуляння, що більше нагадує сцени з картин

Ієроніма Босха (наприклад, «Сад земних насолод», 1500–1510) або Пітера Брейгеля Старшого (наприклад, «Сім смертних гріхів», 1556–1557).

Загалом карикатури у сатиричному додатку «В часи досуга» подекуди мають класичний рисунок, що неперевантажений тонально та є більш лінійним, академічно побудованим, із вірною анатомією персонажів та промальованим одягом, мінімальним вираженням гротеску та гіперболізації у міміці та постанях героїв.

Щотижневий російськомовний журнал сатири та гумору «Тиски» виходив у Києві у 1923 р.; редактори – Б. Ліфшиц, М. Любченко; художники – Маліний, Г. Розе, Тележинский та ін.

Редакція закликала, що у «тисках» повинні опинитися ті, хто заважає жити та працювати радянському народу. Висміювався буржуазний репертуар кіно та театру. Без уваги гострої сатири не залишилася світові імперіалісти, і, звичайно, пропагувалися досягнення СРСР. Композиція обкладинки видання ділилася на дві частини. Верхня частина включала прямокутну рамку, всередині якої був напис «Тиски», написаний цвяхами. Перша літера у назві «Т» у вигляді молотка, а літера «К» була як кусачки. Ще одним елементом композиції титульного заголовку були тиски, а тлом слугувало сонце з променями. Нижня, більша частина обкладинки відводилася під головну ілюстрацію. Наприклад, титульна карикатура «Всерйоз та надовго» (№ 1, 1923) демонструє крупним планом усміненого робітника, що затискає у тисках усіяких «шкідників» радянського ладу, які нагадують «слимаків». Ілюстрація є доволі експресивною з використанням різних фактур.

Звернемося до журналу сатири та гумору «Красный слон», що виходив у Катеринославі (суч. Дніпро) у 1924–1926 рр. як додаток до газети «Звезда». Карикатури в часописі не підписувалися.

Дизайн обкладинки журналу нагадує дореволюційні видання, особливо це стосується назви, що написана декоративним жирним шрифтом, у який вплетено малюнок: слон трубить на буржуя, який від цього летить у бік. Товста лінія поділяє горизонтально титул навпіл: назва журналу у верхній частині та головна ілюстрація знизу.

Якщо звернутися до графіки часопису, то це вже більш модерністські зображення порівняно з дореволюційними зразками. Вони наповнені експресивними контрастними лініями контуру, динамізмом, фактурою, суцільними заливками та практично відсутністю штриха. Наприклад, титульна ілюстрація «Перший відвідувач редакції» (№ 1, 1924): антропоморфний слон в образі редактора в окулярах та з пером кидається на переляканого «непмана».

Наступним розглянемо літературний журнал із сатиричним наповненням «Силуэты», що виходив в Одесі в 1922–1925 рр. У виданні ще зустрічаються декоративні елементи, такі як буквиці, модерністські рамки та підзаголовки. Одною з основних тем часопису був театр.

Видання відрізнялося авангардною графікою та оформленням. Обкладинки видання кольорові, побудовані у конструктивістському стилі. Акцент робився на шрифтовій композиції. Найчастіше на титульній ілюстрації був лаконічний графічний портрет, фотографія або колаж відомої особистості. Шрифт назви видання міг видозмінюватися: продовгуватий жирний гротеск, декоративний контрастний чи з модерними вигинами тощо. Наприклад, титул (№ 16, 1923) побудований завдяки вдалому зіставленню шрифтових елементів та футуристичному декору, що нагадує театральну завісу. Або коли літери назви поєднані з чорними горизонтальними та вертикальними блоками, товстими та жирними лініями, при цьому гармонійно сполучаються з головною ілюстрацією конструктивістського силуету театральної сцени (№ 4, 1924).

Цікавим екземпляром часопису «Силуэты» є номер, на обкладинці якого розміщено фото-портрет відомого німецького карикатуриста 20-х років Георга Гросса з його рисунком (№ 2, 1923). Оскільки художник тоді захоплювався комуністичними ідеями, то його політичні карикатури мали відповідний зміст та були популярні в СРСР. У даному разі митець експресивною червоною лінією зобразив різні сцени з важкого життя простих людей яких пригнічують буржуї: когось катують, хтось цілує чобіт, а капіталісти при цьому святкують. Праворуч угорі композиції зображені пролетарії, що крокують рядами з гвинтівками та транспарантами на тлі індустріального пейзажу.

Загалом в ілюстративному матеріалі журналу можна спостерігати комікси, силуетні та футуристично-конструктивістські рисунки. Наприклад, карикатура «Театр купця Непишкіна» художника В. Денісова (псевд. Дені) (№ 16, 1923): усміхнене відгодоване «непманське подружжя», що закутане у дорогі шуби, стоїть навпроти вивісок із назвами різноманітних театральних вистав (здебільшого оперет). Цим автор демонструє дурний смак непманів, бо оперета тоді вважалася «небажаним буржуазним мистецтвом». Хоча самі постаті намальовані художником гротескно експресивно, але тло афіш та різноманітних шрифтів додає композиції конструктивізму. Тобто ми можемо спостерігати, що журнал «Силуэты» мав еkleктичну графіку – поєднання стилю модерн з новими футуристичними та конструктивістськими формами.

Основною тематикою наступних підібраних нами видань є антирелігійна кампанія, що активно проводилася більшовицькою владою, активно використовуючи гумористичну періодику, зокрема сатиричну графіку.

Журнал «Безвірник» та газета «Войовничий безвірник» належали до Спілки войовничих безвірників (СВБ УССР) та друкувалися українською мовою. Видання висвітлювали антирелігійну роботу на місцях, викривали «шкідливу» роль і діяльність представників різних релігій, висміювали і цькували духовенство та віруючих, включали наукові статті, що спростовують релігійні вірування. Дані періодичні видання мали пропагандистський візуальний контент атеїстичного характеру: карикатури, агітплакати, фотографії, фотоколажі.

Щомісячний часопис «Безвірник» виходив спочатку в Києві в 1923–1924 рр., потім у Харкові в 1924–1935 рр. У перші роки часопис мав більш художній вигляд. Графічно оригінально вирішено назву «Безвірник» у верхній частині обкладинки, що ділиться навпіл: приставка «без» написана червоним жирним гротеском, а «вірник» – чорною в'язю. Контраст поділу назви посилюється товстою червоною та чорною лініями з різних боків. Така шрифтова композиція символічно ілюструє нові революційні погляди та старі передсуди, що повинні зникнути. Під заголовком розміщується головна карикатура. Наприклад, титульна ілюстрація Олександра Довженка (псевд. Сашко) (№ 1, 1925): скручений селянин ледь несе на спині п'яного попа, що тримає в руках ікону. Карикатура лаконічна, що підкреслюється суцільною фоновією червоною заливкою, на якій чітко сприймається чорний силует священика та контрастна біла постать селянина на тлі пейзажу з маленькими церквами. Художник уміло передав гротескні риси обличчя героїв – віруючого страждальця та огидного попа.

Зміст газети «Войовничий безвірник» мало чим відрізнявся від журналу «Безвірник», але включав більше гострих карикатур, що переважно значилися під псевдонімами. Наприклад, на карикатурі художника Бервім (можл., псевд.) продемонстровано представників церкви, що тікають із сучасного індустріального міста у світлі фабричних прожекторів. На наступній ілюстрації митця (№ 8, 1930) показується Бог та апостол Петро, що сидять на хмарі та розмірковують про те, щоб узяти до раю прогульників антирелігійних зібрань. Під ними розміщений «безвідповідальний член СВБ», що безтурботно спить. Автор не так по-злому, як гротескно кумедно зображує свя-

щеннослужителів, професійно будує композицію із силуетів, плям та точних ліній, а замість штриха здебільшого використовує фактуру крапкою.

Із 1930-х років сатиричні видання по всьому СРСР тотально закривають (зокрема, в Україні на тлі Голодомору 1932–1933 рр. та економічної кризи). Навіть обмежені критичні теми, що викривають недоліки окремих проблем місцевого масштабу, у гумористичних додатках підпадають під цензуру. На передній план виносяться єдиний сатиричний журнал всесоюзного значення – російський «Крокодил» з мільйонними тиражами під протекторатом ЦК ВКП(б) «Правда».

Стосовно розвитку та занепаду радянської гумористичної періодики 20–30-х років влучно висловила А. Покляцька: «...виникнувши як додатки до центральних союзних газет, сатирична журнальна періодика зуміла набути значної популярності серед читачів. При цьому, з одного боку, головним завданням сатиричних видань була боротьба із т. зв. ворогами радянської держави, трансляція офіційної політики партії. У 1920-х роках, коли ще не було встановлено тотального контролю над пресою, існувала вели-

чезна кількість сатиричних видань, які влада не могла контролювати повною мірою, й журнали викривали недоліки власне радянської системи. Проте вже в середині 1930-х років влада повністю підпорядковує діяльність періодичних видань та, окрім цього, закриває практично всі сатиричні видання» (Покляцька, 2018: 252).

Висновки. За результатами аналізу ілюстративного матеріалу та оформлення у вищезгаданих сатиричних виданнях, що виходили в Радянській Україні у міжвоєнний період, можна підсумувати:

- основними темами сатиричної графіки є: боротьба з «шкідниками» радянського ладу, критика представників капіталістичних країн, антирелігійна кампанія та звеличення більшовицького режиму;
- візуальний пропагандистський матеріал насичується простими та дієвими для сприйняття образами, лозунгами, закликами на кшталт агітки;
- сатирична графіка у виданнях стає більш плакатною, має спрощену зображальну форму та зміст;
- тенденція спрощення з додаванням конструктивістських елементів стосується й оформлення сатиричних видань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Голубев А. В. Образ Европы в советской карикатуре 20–30-х годов. *Труды Института российской истории*. 2005. № 5. С. 273–299.
2. Дмитриев А. В. Социология политического юмора: Очерки. Москва, 1996. 214 с. URL: https://www.isras.ru/files/File/Publication/Soc_Dmitriev.pdf.
3. Дудка Л. Журнал «Безвірник» у системі антирелігійної пропаганди в Україні в 1920–1930-х роках. *Історія релігій в Україні* : науковий щорічник. Львів, 2010. № 20–1. С. 336–341.
4. Ефимов Б. Сорок лет. Записки художника-сатирика. Москва : Советский художник, 1961. 203 с.
5. Капелюшний А. О. Сатиричний журнал «Червоний перець». Львів : Вища школа, 1986. 144 с.
6. Метельницька Д. Сатирична графіка Анатолія Петрицького до журналу «Червоний перець» (1927–1928). *Народознавчі зошити*. 2016. № 6. С. 1442–1455.
7. Нестеренко П. Вплив мистецьких стилів на обкладинки часописів першої третини ХХ століття. *Слово і Час*. 2018. № 7. С. 58–66.
8. Покляцька А. І. Загальна характеристика розвитку сатиричної періодики СРСР 1920–30-х років. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*. 2018. № 26. С. 250–253.

REFERENCES

1. Golubev A. V. Obraz Evropy` v sovetskoj karikature 20–30-kh godov. [The Image of Europe in Soviet Caricature of the 1920s and 1930s.]. Proceedings of the Institute of Russian History. Moscow, 2005. №. 5. P. 273–299. [in Russian].
2. Dmytryev A. V. Sotsyolohiya politycheskoho yumora: Oчерky. [Sociology of Political Humor: Essays.] Moscow: 1996. 214 p. URL: https://www.isras.ru/files/File/Publication/Soc_Dmitriev.pdf. [in Russian].
3. Dudka L. Zhurnal «Bezvirnyk» u systemi antyrelihiinoi propahandy v Ukraini v 1920–1930-kh rokakh. [The journal «Atheist» is in the system of antireligious propaganda in Ukraine in 1920s–1930s.]. History of religions in Ukraine: scientific yearbook. Lviv, 2010. № 20–1. С. 336–341. [in Ukrainian].
4. Efymov B. Sorok let. Zapysky khudozhnyka-satyryka. [Fourty years. Notes of a satirist artist.] Moscow: Sovetskyi khudozhnyk, 1961. 203 p. [in Russian].
5. Kapeliushnyi A. O. Satyrychnyi zhurnal «Chervonyi perets». [Satirical magazine «Chervonyi Perets»]. Lviv: Vyshcha shkola, 1986. 144 p. [in Ukrainian].
6. Metelnytska D. Satyrychna hrafika Anatoliia Petrytskoho do zhurnalu «Chervonyi perets» (1927–1928). [The satirical graphics of Anatoly Petrytskyi to the magazine «Chervonyi Perets» (1927–1928)]. Narodoznavchi zoshyty. Lviv, 2016. № 6. P. 1442–1455. [in Ukrainian].
7. Nesterenko P. Vplyv mystetskykh styliv na obkladynky chasopysiv pershoi tretyny XX stolittia. [Influence of Art Styles on Magazine Cover of the 1st Third of the 20th Century]. Word and Time. Kyiv, 2018. № 7. P. 58–66 [in Ukrainian].
8. Pokliatska A. I. Zahalna kharakterystyka rozvytku satyrychnoi periodyky SRSR 1920–30-kh rr. [General characteristics of satirical periodicals development in USSR in 1920–30s]. Scientific notes of Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University. Vinnytsia, 2018. № 26. P. 250–253. [in Ukrainian].